

19. РДІА. – Ф. 1291. – Оп. 122. – Спр. 70. – Ч. 1. – 271 Арк.
20. Дневник А.Н. Куропаткина // Красный архив. – 1922. – т. 2. – С. 5–117.
21. Вестник Европы. – 1904. – Т. 9. – 420 с.
22. Московские ведомости. – 1904. – № 26.
23. Гражданин. – 1905. – № 99.
24. Революционная Россия. – 1904. – № 53

Священко З.В. Деятельность Редакционной комиссии Министерства внутренних дел Российской империи в оценке представителей общественности и либеральной прессы (конец XIX – начало XX в.).

В статье идет речь об оценке представителями общественности и либеральной прессы Российской империи конца XIX – начала XX в. деятельности Редакционной комиссии Министерства внутренних дел. Автор анализирует основные положения проекта аграрной реформы, предложенного Редакционной комиссией, отмечает, что тогдашняя общественность, пресса пристально следили за результатами ее работы, публично их комментируя. Сделан вывод, что в целом проект Редакционной комиссии не был положительно одобрен и воспринят либеральной прессой и общественностью. В его поддержку высказались только проправительственные периодические издания, что еще раз доказывает то, что предложенные реформы серьезно диссонировали с теми социально-экономическими и общественно-политическими процессами, которые набирали мощные обороты в Российской империи начала XX в.

Ключевые слова: Редакционная комиссия, Российская империя, аграрный вопрос, общественность, либеральная пресса.

Svyaschenko Z. Activities Editorial committee Ministry of internal affairs of the Russian Empire in assessment the representative public and liberal press (late XIX – early XX centuries).

The article refers to the assessment representative by the public and press liberal Russian Empire of the late XIX – early XX century activities Editorial Committee of the Ministry of Interior affairs. The author analyzes the main provisions of the draft agrarian reform, proposed of Editorial committee stresses that the public of that time, press closely monitor the results of its work publicly commenting on them. The conclusion is that the whole project of Editorial committee was not approved positively and perceived liberal press and the public. In his expressed support only pro-government periodicals, which once again proves that the proposed reforms seriously dysonuvaly with those socio-economic and socio-political processes that are recruited strong momentum in the Russian Empire in the early twentieth century.

Key words: Editorial committee, Russian Empire, the agrarian question, the public, the liberal press.

УДК 930.1:2(477.46) «1793/1917»

О.В. Скус

ІСТОРІЯ КОНФЕСІЙНИХ ОСЕРЕДКІВ УМАНЩИНИ В 1793-1917 РР.: ІСТОРІОГРАФІЯ (XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)

У статті акцентується увага на історіографії релігійного життя Уманського повіту Київської губернії. Підкреслюється, що в дослідженнях XIX – початку XX ст. чільне місце відводиться діяльності релігійних осередків. На Уманщині історично склалося, що поряд із українським народом співіснували представники інших народностей і, відповідно, це мало свій вплив на формування конфесійного складу населення. Кожен із цих напрямків має

свою відмінність історіографічної ситуації. Вплив держави, соціально-економічних умов, суттєвих змін релігійного мислення – мали місце в історіографічному процесі. Відбір праць для аналізу і оцінки проводився автором із урахуванням тематичної спрямованості дослідження. В історіографії конфесійного життя з теми дослідження проаналізовано дореволюційну історіографію XIX – початку XX ст., характерною рисою якої є загальноросійський, імперський контекст, як «торжество православия» над іншими релігіями.

Зроблено висновок про важливість наукових праць, які з'явилися у XIX ст. щодо історії релігійних осередків Уманщини та їх репрезентативність для реконструкції історії конфесійних осередків.

Ключові слова: конфесія, Уманщина, церква, православні, греко-католики, іудеї, хасидизм, історіографія.

Історія релігійних конфесій, зокрема розвиток конфесійного життя на регіональному рівні, все частіше стає об'єктом наукових досліджень вітчизняних науковців. Зацікавленість дослідників викликає релігійне життя Уманщини, що являє собою значну палітру існування різних конфесійних груп, є малодослідженим. На Уманщині історично склалося, що поряд із українським народом співіснували представники інших народностей і, відповідно, це мало свій вплив на формування конфесійного складу населення.

Історіографія робіт, які тією чи іншою мірою стосуються конфесійного життя Правобережної України, в цілому, і Уманщини зокрема, є досить широкою. Умовно можна виділити три напрямки досліджень:

- роботи, які висвітлюють переважно загальну проблематику, але містять інформацію з історії релігійного життя регіону;
- праці, основна увага в яких приділена деяким аспектам історії конфесій у регіоні;
- дослідження з конфесійної історії регіону.

Кожен із цих напрямків має свою відмінність історіографічної ситуації. Вплив держави, соціально-економічних умов, суттєвих змін релігійного мислення – мали місце в історіографічному процесі.

Відбір праць для аналізу і оцінки проводився автором із урахуванням тематичної спрямованості дослідження. В історіографії з теми дослідження умовно можна виділити три основних етапи: XIX ст. – початок XX ст.; початок XX ст. – 1980-ті р.; кінець 1980-х рр. до сьогодення. При визначенні етапів враховано ступінь використання документальних джерел, розробку регіональних аспектів історії релігійного життя, акценти, які розставляли науковці при висвітленні релігійних конфесій.

Характерною рисою всієї дореволюційної історіографії (XIX – початку XX ст.) є те, що події викладалися у загальноросійському, імперському контексті, як «торжество православия» над іншими релігіями. При розкритті релігійного життя на теренах України автори, як правило, не виокремлювали українські єпархії з цього контексту, не акцентували уваги на відмінностях релігійних традицій українців та росіян. Вони вважали Київську митрополію генетично спорідненою з московським патріархатом. Специфіка адміністративного устрою українських єпархій не аналізувалася.

Дореволюційна історіографія представлена переважно працями російських авторів. У XIX ст. у кожній єпархії російської православної церкви з санкції імперської влади було опубліковано ряд праць із церковної історії, оформлених у вигляді так званих історико-статистичних оглядів єпархій. Їх авторами були вищі ієрархи православної церкви. Єпископи регулярно здійснювали оглядові поїздки по єпархіях, мали доступ до консисторських архівів, де зберігалися топографічні та статистичні відомості з парафій, складали звіти про стан справ у єпархії.

Церковно-історичні роботи ієрархів мали багато спільного. Вони ґрунтувалися на статистичних матеріалах та особистих враженнях ієрархів. У роботах відсутні узагальнення та критичний аналіз інформації. По суті, це були зведені дані про стан справ у єпархії за кілька років.

У другій половині XIX ст. було опубліковано ряд загальноісторичних нарисів окремих регіонів, у яких зверталася увага на особливості адміністративного устрою церкви в різні історичні періоди.

Наукові дослідження організаційного устрою православної церкви розпочинаються з 60-х рр. XIX ст., коли в університетах та духовних академіях закладалися основи наукових шкіл. Як правило, такі наукові осередки створювалися в містах, де існували університети, духовні академії та семінарії, у Харкові, Києві, на Поділлі.

Зростання інтересу до історії релігії в Україні пов'язане з формуванням верстви свідомої української інтелігенції; громадівськими організаціями в 60 – 70-их рр. XIX ст., які займалися вивченням етнографії та старовини, регулярними етнографічними експедиціями, що проводилися під егідою філії Південно-західного географічного товариства, започаткуванням серії періодичних видань, на сторінках яких автори мали нагоду оприлюднювати свої розвідки.

Матеріали з історії церковного життя розміщалися в журналі «Киевская старина», збірниках «Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка», «Чтения в обществе Нестора-Летописца», «Труды Киевской духовной академии» та інших [1]. У церковній періодиці було опубліковано серію краєзнавчих статей Ф. Терновського [2], О. Левицького [3], де автори підкреслювали самотність церковного устрою українського православ'я.

Праця з історії Київщини Ф. Терновського [2] позначена описовістю та суб'єктивізмом. Історія та діяльність органів єпархіального керівництва, висвітлювалася з позицій державної ідеології, але вона сприяє аналізу раннього та пізнішого імперського-синодального устрою, розумінню психологічного, особистісного та ментального клімату в Російській імперії XIX ст.

Одним із перших звернувся до української проблематики і здійснив комплексне дослідження з історії православної церкви та діяльності ієрархів Київської митрополії у XIV–XVII ст. професор Санкт-Петербурзької духовної академії І. Чистович [4]. Він подав описи монастирів, життєписи митрополитів та єпископів. Його автор досить глибоко проаналізував особливості історичного розвитку унійної церкви на українських землях, довів необхідність врахування цих особливостей іншими дослідниками.

Осередком досліджень історії церкви протягом її столітнього існування (1819 – 1919) стала Київська духовна академія, представниками якої були відомі вчені духовного походження О. Лотоцький, В. Біднов та інші.

О. Лотоцький був вихованцем цієї школи, займався вивченням особливостей соборного устрою української церкви. Він ґрунтовно аналізував різні ланки церковного управління на українських територіях. Згодом, в еміграції напрацьовані матеріали він включив до фундаментальних монографій «Автокефалія» та «Джерела церковного права» [5; 6].

В. Біднов свою працю присвятив історії православної церкви в польсько-литовську добу [7]. Використали консисторські, губернські, монастирські архіви, автор проаналізував адміністративно-територіальні зміни у південно-східних регіонах України та простежив механізми реорганізації консисторії та духовних правлінь. Його праці хронологічно обмежені кінцем XVIII ст. Історія православної церкви XIX ст. В. Біднов приділяв меншу увагу [8].

Дослідники історичної школи Київської духовної академії вивчали різні аспекти історії православної церкви в Україні від доби Київської Русі до XVIII ст. [9]. Як зауважив В. Ульяновський, цим студіям притаманний комплексний документалізм [10, с.18]. На його основі автори здійснили ґрунтовний аналіз особливостей православної церкви на українських землях. Вони звернули увагу не тільки на внутрішній лад церкви, а й врахували зовнішні чинники його трансформації: впливи інших конфесій, політичні обставини.

Загалом, дореволюційній історіографії притаманні риси позитивізму, нагромадження фактологічного матеріалу, проте низький рівень застосування наукової методології.

Револуційні події 1917 – 1920 рр. в Україні сколихнули хвилю релігійного відродження, актуалізували проблему відновлення та розбудову української православної церкви.

Відомі громадсько-політичних діячі, активні учасники руху за автокефалію української православної церкви архієпископ Олексій (Дородніцин) [11], П. Мазюкевич [12], І. Огієнко [13] у своїх працях зверталися до церковного устрою православної церкви у відповідності з українськими традиціями та практикою церковного будівництва. Роботам цих авторів притаманна публіцистичність, вимога реформування адміністративного апарату православної церкви на підґрунті соборності та колегіальності в управлінні, що прагнули покласти в основу української церкви. Однак обставини революційної боротьби не дали їм змоги розгорнути свої концепції та перетворити в реальність на конкретних історичних прикладах.

Відомості про релігійну палітру Уманського повіту, з'являлись не лише в часописах, але й в окремих виданнях, зокрема у довідковому виданні сенатора Івана Фундуклея [14; 15]. Помітну дослідницьку роботу здійснив Лаврентій Іванович Похілевич, заклавши базу регіонального зрізу церковної історії. У 1864 р., зібравши історико-статистичні матеріали про кожен населений пункт усієї Київської губернії, він видав «Сказания о населенных местностях Киевской губернии...» [16]. В ній подана інформація про церкви, їх назви, посвяти, роки побудови, кількість приналежної церкви землі. З часом «зіставлення різних джерел дало можливість поуточнювати або доповнити чи виправити хронологію, запропоновану Л. Похилевичем» [17, с.9].

На початку ХХ ст. у видавництві «Киевского Губернского Статистического Комитета» вийшла праця «Список населенных мест Киевской губернии» [18], в якій подано загальну характеристику Уманського повіту та конфесійного складу його населення.

У місті Умані впродовж ХІХ ст. проживало переважно єврейське населення, а в повіті вони посідали друге місце за кількістю. Найбільш повною роботою, що містить значну інформацію про єврейство Уманського повіту, його історію, культуру, релігію, освіту і побут є «Еврейская энциклопедия» в 16 томах, що була видана Ф. Брокгаузом та І. Ефроном у 1908 – 1913 роках [19].

Наукове дослідження історії євреїв на українських землях розпочалося у 80-х рр. ХІХ ст. До цього часу історіографія українського єврейства не мала ні концепції, ні скільки-небудь дослідженого кола джерел.

Першим, хто здійснив спробу створення історичної концепції з названої проблеми, був представник школи «внутрішньої» історії євреїв С.М. Дубнов (1860 – 1941 рр.). На початку 90-х рр. ХІХ ст. він у загальному сформулював власне бачення світової історії євреїв та історії євреїв Росії. В опублікованій ним у 1891 р. праці підкреслено, що з часів третього поділу Польщі, «починається історія євреїв держави Російської». Автор у 1891 р. зробив висновок, що на той час «єврейське питання» залишалося нерозв'язаним [21, с.45].

Визнаючи нерозривність та спадкоємність єврейських історичних традицій, С. Дубнов наголошував на окремих особливостях, що відрізняли російських євреїв, і саме це, на його думку, визначило особливий зміст «російсько-єврейського (у найширшому розумінні цього слова) питання, яке за суттю є питанням усього єврейства». Він пояснював це тим, що польсько-литовсько-українські євреї, починаючи з кінця ХVІІІ і до ХІХ ст. перетворилися у російських євреїв, але зберегли за собою «переносну китайську стіну» – своєрідний релігійно-побутовий устрій, замкненість та відокремленість [20, с.241-242].

С. Дубнов першим розробив періодизацію історії єврейського народу в Російській імперії та проаналізував політику російського уряду з єврейського питання [21]. Він був переконаний у тому, що відправною точкою для такої політики стало «Положення про євреїв» (1804 р.), завданням якого було зламати замкненість єврейського устрою, що знайшло своє підтвердження у подальших різноманітних заходах уряду – «або репресивних (1825 – 1855 рр.), або миролюбних та заохочувальних (1801 – 1825 та 1855 – 1880 рр.)» [20, с.242].

Роки правління Олександра ІІІ, він назвав періодом їх «легального погрому» або «чотирнадцятирічної війни уряду з євреями» [22, с.62].

Запропонована С. Дубновим програма вивчення історії російського єврейства знайшла активну підтримку поміж нової групи єврейських вчених, що з'явилася на зламі ХІХ – ХХ ст.

Помітне місце у цій групі фахівців займав Ю.І. Гессен (1871 – 1939 рр.). Це представник школи «зовнішньої» історії євреїв, який, на відміну від С. Дубнова, займав більш виважену позицію, оскільки усі його праці мали ґрунтовну документальну базу. Він був одним із перших істориків, хто поєднав дві групи джерел: єврейські та російські, що дозволило йому дати більш об'єктивну картину єврейської історії в Російській імперії. Найбільш повно творчі здобутки Ю. Гессена втілені у фундаментальній праці «Історія єврейського народу в Росії» (1914), де головна увага приділяється політико-правовим питанням єврейства [23]. При перевиданні у 1925 – 1927 рр. робота була доповнена розділами культурно-історичного характеру. Це фундаментальне дослідження, по суті, започаткувало нову історичну традицію у вивченні історії єврейського питання, що базується на об'єктивізмі та максимальному використанні російських та єврейських архівів. Певні відомості робота містить і з життя уманського єврейства, але вони фрагментарні і не розкривають усього комплексу їх духовно-релігійного життя.

Наприкінці XIX – початку XX ст. проблемами історії єврейського народу займався І. Галант, зосереджуючи свою увагу на питанні «черты еврейской оседлости» [24; 25].

У 1919 – 1929 рр. діяла Єврейська історико-археографічна комісія, до складу якої входили українські та єврейські вчені [26, с.22]. Комісією було підготовлено і видано два збірники, які містили архівні матеріали з історії євреїв в Україні, дослідження про культуру та побут українських євреїв, подій погромного періоду в українських містах та селах тощо, але релігійних питань Комісія практично не досліджувала, що було пов'язано із тогочасною ідеологічною атмосферою в УСРР [27; 28].

Наприкінці 1920-х рр. відбувається згортання не тільки тематики досліджень єврейської історії, а й власне єврейської релігії.

У другій половині XIX ст. виникає інтерес науковців до історичної долі римо-католицької церкви та її діячів. Однією з центральних тем дослідження українських істориків стали відносини, що склалися між римо-католицьким кліром і українським населенням. Така зацікавленість пояснюється передусім активізацією боротьби українського народу проти польсько-католицького панування. М.І. Костомаров у праці «Останні роки Речі Посполитої» висвітлює спроби Росії захистити від католицьких зазіхань православне населення України, зосередив увагу на претензіях ксьондзів і шляхти на українські землі. Він критикував релігійний містицизм і національні елементи, які постійно переважали у світогляді римо-католицьких священників. На його думку, католицькі священники протягом багатьох століть не хотіли бачити та визнавати самотності українського народу і враховувати його власні потреби у релігійних питаннях [29, с.67].

В.Б. Антонович негативно поставився до проявів католицького фанатизму в XIX ст., який, на його думку, був головним чинником ополячення і покатоличення українського народу. Він спростував ідеї «культурної місії» поляків і наголосив на тому, що римо-католицька церква відіграла далеко не останню роль у справі поневолення православного українського населення Правобережної України, зокрема й Поділля [30, с.470].

У працях М.І. Костомарова та В.Б. Антоновича знайшла відображення діяльність римо-католицького кліру на Правобережжі. Вони були одними з перших українських істориків XIX ст., хто спробував визначити причини наростання патріотичних тенденцій серед польської меншини та католицького духовенства Правобережжя. Праці науковців дали змогу з'ясувати причини, за якими українське населення краю не підтримало польських визвольних змагань у XIX ст. Проте у них суспільно-політична та економічна діяльність римо-католицького духовенства на Правобережжі, й зокрема Уманщини, не була ґрунтовно проаналізована.

Російські дослідники римо-католицької церкви дотримувалися проімперських позицій, визнаючи, що римо-католицькі священники займалися створенням парафіяльної освіти, перетворили цю справу на насильницьке насадження полонізму та католицизму.

Пізнавальним є видання літургійного календаря в Житомирі [31], в якому подається історична довідка про римо-католицьку церкву в Російській імперії, її ієрархія на 1907 р., у

тому числі називаються декани і віце-декани Київської губернії, що були керуючими Уманськими парафіями.

Отже, наукові та науково-популярні праці, які з'явилися у XIX ст. мають важливе значення для реконструкції історії конфесійних осередків. Однак ці праці характеризуються вузькою проблематикою, обмеженістю джерел, які б допомогли комплексно реконструювати церковне і релігійне життя краю. В багатьох доробках історія подана через православне світосприйняття та показано позитивну роль Російської держави в розвитку православ'я.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край, снаряженной императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским: в 7 т. – СПб., 1872. – Т.7. – 438 с.
2. Терновский Ф. Очерки из истории Киевской епархии в XVIII столетии, на основании документов синодального архива // Чтения в историческом обществе Нестора-Летописца / под. ред. В.С. Иконникова. – Кн. 1. – К., 1879. – С.181 – 229.
3. Левицкий О. Основные черты внутреннего строя Западнорусской церкви в 16–17 вв. / О. Левицкий // Киевская старина. – 1884. – №8. – С.627 – 654.
4. Чистович И. Очерк истории западнорусской церкви / Иларіон Чистович. – СПб., 1882–1884. – Т. 1 – 2.
5. Лотоцький О. Автокефалія: в 2 т. / Олександр Лотоцький. — К.: [Б.в.], 1999. – Т. 1.: Засади автокефалії. [Репринтне видання] – 207 с.;
6. Т. 2.: Нарис історії автокефальних церков. [Репринтне видання]. – 560 с.
7. Лотоцький О. Джерела церковного права / Олександр Лотоцький. – Варшава, 1931. – 42 с.
8. Беднов В. Православная церковь в Польше и Литве / В. Беднов – Екатеринбург, 1908. – 512 с.
9. Біднов В., Антонович Д. Українська церква / В. Біднов, Д. Антонович / Українська культура: Лекції за ред. Дмитра Антоновича [Упор. С В. Ульяновська; Вст. ст. І. М. Дзюби; Перед слово М. Антоновича; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського]. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.; іл.
10. Покровский И.М. Русские епархии в XVI – XIX вв., их открытие, состав и пределы / И. М. Покровский. – Казань, 1913. – 892 с.
11. Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3 кн.: Навч.посібник для студ. вищих навч.закладів / В. І. Ульяновський. — К.: Либідь, 1994. - Кн. 1 : Середина XV – кінець XVI століття. — 252с.
12. Дородницин Алексій, архиеп. Историческая справка о подчинении Украинской Церкви (Киевской митрополии) Московскому патриархату / Алексій Дородницин. – К., 1918. – 72 с.
13. Мазюкевич П. Начерк реального шляху створення вільної Української Православної Церкви / П. Мазюкевич // Вісті Всеукраїнського православного церковного Собору. – 1918. – №2. – С. 1 – 12.
14. Огієнко І. Українська Церква: Нарис з історії української Православної Церкви: в 2-х т. / Іван Огієнко. – К., 1993. – 283 с.
15. Фундуклей Іван. Огляд Києва відносно старожитностей. [Репринтне відтворення видання 1847 року] / Іван Фундуклей. – К. : Задруга, Літопис, 1996. – 120 с.
16. Статистическое описание Киевской губернии, изданное тайным Советником, Сенатором Иваном Фундуклеем. – СПб., 1852. – 285 с. — (Бібліотека української краєзнавчої класики).
17. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Лаврентий Иванович Похилевич [собрал]. – К. :

Типография Киево-Печерской Лавры, 1864. – 763 с. — (Бібліотека української краєзнавчої класики).

18. Кузнець Т. В. Православне духовенство Уманщини XIX – початку XX століття / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка / Тетяна Володимирівна Кузнець. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2006. – 607с.

19. Список населенных мест Киевской губернии / Издание Киевского Статистического Комитета: в 2-х томах. – Киев, 1900. – 1896 с.

20. Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем: в 16 т. [Под общей редакцией д-ра Л.Каценельсона]. – С. – Петербург, 1910.

21. Дубнов С. М. Какая самоэмансипация нужна евреям? /С.М. Дубнов // Восход. – 1883. – №5 – 6. – С. 219 – 246.

22. Дубнов С. М. Об изучении истории русских евреев и об учреждении русско-еврейского исторического общества /С.М. Дубнов // Восход. Журнал учено-литературный и политический. – 1891. – № 4 – 9. – С.1 – 91.

23. Дубнов С. М. Евреи в России и Западной Европе в эпоху антисемитской реакции / С.М. Дубнов. – М. – П. : Издательство Л. Д.Френкель, 1923. – 146 с.

24. Гессен Ю. История еврейского народа в России; [Репринтное издание в 2-х томах]. / Ю. Гессен. – М.: Еврейский университет в Москве. – Иерусалим : Гешарим, 1993. – Т.1. – 239 с.; Т.2. – 234 с.

25. Галант И.В. К истории поселения евреев в Польше, Руси и в Подолии в частности / И.В. Галант. – СПб., Тип. А.Е. Ландау. – 1897. – 30 с.

26. Галант И.В. Черта еврейской оседлости / И.В. Галант. – К., 1910. – 32 с.

27. Хитерер В. Документы по еврейской истории XVI-XX веков в Киевских архивах / Виктория Хитерер. — М. : Мосты культуры, 2001. — 223с. : фотоил. — Библиогр.: с. 160 – 183.

28. Збірник праць жидівської історично-археографічної комісії. – Кн. 1. / За ред. І. Галанта. - К. : Всеукраїнська Академія наук, 1928. – 243 с.

29. Збірник праць жидівської історико-археографічної комісії. – Т. 2. / Під ред. акад. А.Е. Кримського. – К. : Всеукраїнська Академія наук, 1929. – 237 с.

30. Костомаров М.И. Последние годы Речи Посполитой: в 2 т. / М. И. Костомаров. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1886. – Т.2. – 711 с.

31. Антонович В.Б. Очерк состояния Православной церкви в Юго-Западной России с половины XVII и до конца XVIII столетия / Володимир Антонович // Антонович В. Б. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К. : Либідь, 1995. – С. 470.

32. Римско-католическая иерархия в Российской Империи и Царстве Польском и Список светскому и монашествующему духовенству в Луцко-Житомирской епархии и в Подольской губернии на 1907 год. [Kalendarium liturgicum dioecesium Luceoriensis et Zytomiriensis, nec non Ecclesiarum per Podoliam] /Jussu et auctor.: С.-А. Niedziakowski. – Zytomiriae, 1906-1907. – 159, 71 s.

Скус О.В. История конфессиональных организаций Уманщины в 1793-1917 гг.: историография (XIX - начало XX вв.).

В статье акцентируется внимание на историографии религиозной жизни Уманского уезда Киевской губернии. Подчеркивается, что в исследованиях XIX - начала XX в. главное место отводится деятельности религиозных организаций. На Уманщине исторически сложилось, что наряду с украинским народом сосуществовали представители других народностей и, соответственно, это мало свое влияние на формирование конфессионального состава населения. Каждое из этих направлений имеет свое отличие историографической ситуации. Влияние государства, социально-экономических условий, существенных изменений религиозного мышления - имели место в историографическом процессе. Отбор работ для анализа и оценки проводился автором с учетом тематической направленности исследования. В историографии конфессионального жизни по теме исследования проанализированы дореволюционную историографию XIX - начало XX в.,

характерной чертой которой является общероссийский, имперский контекст, как «Торжество Православия» над другими религиями.

Сделан вывод о важности научных трудов, которые появились в XIX в. по истории религиозных организаций Уманщины и репрезентативность историографии данной научной проблемы для реконструкции истории конфессиональных организаций.

Ключевые слова: конфессия, Уманщина, церковь, православные, греко-католики, иудеи, хасидизм, историография.

Skus O.V. History Uman religious centers in 1793-1917 gg.: historiography (XIX – early XX centuries).

The article focuses on the historiography of religious life Uman region Kiev province. It is emphasized that in studies of XIX - early XX century. prominence given to the activities of religious communities. At the Uman district historically, along with the Ukrainian people coexisted representatives of other nationalities and, accordingly, it had an impact on the formation of confessional composition of the population. Each of these areas has its differences historiographical situation. The influence of the state, social and economic conditions, significant changes in religious thought – took place in the historiography process. The selection of works for the analysis and assessment conducted by the author, taking into account the thematic focus of the study. In historiography denominational life of the research topic analyzes the pre-revolutionary historiography of the XIX – XX century, a feature of which is the all, imperial context as the "Feast of Orthodoxy" of other religions.

The conclusion about the importance of scientific papers that appeared in the nineteenth century. the history of religious centers historiography of Uman and representativeness of the scientific problem to reconstruct the history of religious communities.

Key words: confession, Uman, church, Orthodox, Greek Catholics, Jews, Hassidism, historiography.

УДК 321

С.С. Троян

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ: БАЗОВІ МІЖНАРОДНІ ЧИННИКИ КОНСТРУЮВАННЯ

Національна пам'ять є феноменом суспільної свідомості і забезпечує стабільний розвиток нації. На національну пам'ять впливає багато різних чинників, у тому числі міжнародних. Вони зумовлені характером і особливістю міжнародних відносин, їх впливом на практично всі сфери життя суспільства. Міжнародний чинник – це фактор, який перетинає кордони і впливає на формування національної пам'яті в спільнотах по різні боки кордону. Конструювання національної пам'яті має ґрунтуватися не на міфотворчості, а на максимально можливому дослідженні всієї складності і тонкості історичних процесів.

Ключові слова: міжнародні відносини, національна пам'ять, міжнародний чинник, нація, міжнародний чинник, етнічна культура.

Актуальні проблеми життя кожного суспільства – не виняток і українське – завжди тісно пов'язані з його історичним минулим, пам'ятанням і переживаннями з цього приводу. Те, «як суспільства пам'ятають», безпосередньо впливає на умови, характер і способи їх функціонування, еволюції і трансформації. Загалом «пам'ять – це психічний процес запам'ятовування, збереження й подальшого відтворення інформації, що надходить» [1]. Як складний психічний процес вона дозволяє накопичувати, зберігати й постійно використовувати особистий досвід, закріплювати теоретичні знання, практичні навички й уміння. Водночас пам'яті притаманна різноманітність, пов'язана зокрема як з наявністю в